

TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)

Uluslararası Hakemli Dergi Yılı: 2022/Güz, Sayı: 3

ISSN 2792-0879

N.R. Oynotkinova “Mifologičeskiy Slovar Altaytsev” (Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü). Novosibirsk: Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet, 2020, ISBN 978-5-4437-1232-1. 600 s.*

Mariia TALİANOVA EREN**

Rusya Bilimler Akademisi Sibiryа Bölümü Filoloji Enstitüsü’nde görev yapan Filoloji İlimleri Doktoru Nadejda Romanovna Oynotkinova; Sibiryа’da yaşayan Türk halklarının dilleri, folkloru ve mitolojisi, Altay Türkçesinin söz dizimi ve sözcük bilimi alanlarında çalışmaktadır. 1999 yılında N. R. Oynotkinova, Prof. Dr. Maya İvanovna Çeremisina danışmanlığında “*Altay Türkçesindeki Basit Cümlelerin Temel Yapısal Şeması*” adlı doktora tezini (Ph.D) savunmuş, 2012 yılında ise “*Altay Atasözleri ve Deyimleri: Türlerin Poetikası ve Edim Bilimi*” adlı teziyle Rusya ve Post-Sovyet alanında mevcut olan Filoloji İlimleri Doktoru unvanını kazanmıştır.

* Geliş tarihi: 18.10.2022

Kabul Tarihi: 06.11.2022

Atf: Talianova Eren, M. (2022). N.R. Oynotkinova “Mifologičeskiy Slovar Altaytsev” (Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü). Novosibirsk: Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet, 2020, ISBN 978-5-4437-1232-1. 600 s. *TURAN Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi (TURANusbb)*, 3: 78-81.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ANKARA/TÜRKİYE. E-posta: erenmariia@gmail.com. ORCID 0000-0003-4834-450X

Nadejda Romanovna Oynotkinova tarafından Rus ve dünya halk biliminde ilk defa Altay-kiji, Telengit ve Teleut olmak üzere Güney Altay ile Çalkan, Kumandı, Tubalar olmak üzere Kuzey Altay diyalektik gruplarına ilişkin mitolojik söz varlığı tasnif edilip sistemleştirilmiştir. Yazar; bunların yanı sıra “Altay Türklerinin Masalsı Olmayan Metinler” (Несказочная проза алтайцев /2012), “Güney Altay Türklerinin Takvime Bağlı Ritüellerinin Kültürel-Göstergebilimsel Kodları” (Культурно-семиотические коды календарной обрядности южных алтайцев /2016), “Altay Türklerinin Şaman Metinlerinin Poetikası” (Поэтика шаманских призываний алтайцев /2014), “Karşılaştırmalı Olarak Altay Mitlerindeki Hayvanlar ve Kuşlar” (Животные и птицы в мифах алтайцев в сравнительном освещении /2009), “A.V. Anohin’in Yayımladığı Şaman Metinler Üzerinde Araştırmalar: İmaj, Sembol, Kavramlarla İlgili Yorumlar (Текстология шаманских текстов, опубликованных А.В. Анохиным: комментарии к образам, символам и понятиям /2014), “Güney Sibirya Türklerinin Folklorunda Tufan ve Babil Kulesi Hakkında Efsaneler” (Легенды о Всемирном потопе и Вавилонской башне в фольклоре тюрков Южной Сибири /2013) gibi çok sayıda bilimsel çalışmaya sahiptir.

Altay Türklerinin kültürü ve mitolojik anlayışları ile ilgili kapsamlı araştırmaların neticesinde “Sibirya ve Rusya’nın Uzak Doğu Halklarının Sözel Geleneklerinin Kültürel Temelleri: Folklor, Edebiyat, Dil” projesi çerçevesinde 2021 yılında Novosibirsk şehrinde Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Bölümü Filoloji Enstitüsü tarafından “Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü” (Мифологический словарь алтайцев) isimli kitap basılmıştır. Bahsi geçen kitabın içindeki mitolojik kavramlar Altay Türkçesi, sözlük maddesinin açıklamaları ise Rusça olarak verilmiştir. Hem açıklamalı sözlük ve ansiklopedi özelliklerini barındıran bu kitap, Altay Türklerinin geleneksel kültüründe mevcut olan gerçek ve gerçek dışı dünyalara ilişkin açıklamaları (425 adet *mitem* (mytheme)¹ içermektedir. N. R. Oynotkinova’nın sözlüğü ön söz, beş bölüm, bibliyografya listesi, dilbilim sözlükleri listesi, yayımlanmış kaynaklar, arşiv ve saha materyalleri olmak üzere kaynaklar listesi ile dillerin, etnik grupların, lehçelerin kısaltmaları, özet ve dizinden oluşmaktadır. Mitolojik terimlerin genel olarak alfabetik sıralamaya göre değil konulara göre tematik olarak yerleştirilmesi Altay Türklerinin dünya algısını anlamayı daha elverişli kılmaktadır.

Ön söz kısmında Altaylıların mitolojisi, sözlük maddelerinin oluşturulması ve kullanılmış kaynaklar üzerinde bilgiler verildikten sonra “**İlahî Varlıkların ve Ruhların Dünyası**” (s.39-243) isimli birinci bölüm başlamaktadır. Söz konusu bölüm iki yüz sayfaya yakın olup “*Üst Dünya /Üst Dünya’daki Mitolojik Yer Adları*” şeklinde isimlendirilen alt başlığı içermektedir. Burada göksel iyelerin/varlıkların yaşadığı Ak Örgöö (beyaz saray)’dan Üстүги (Üst) kavramlarına kadar sözlük maddeleri yer almaktadır (s.39-43). Bu kısmın ardından gelen ve oldukça kapsamlı olan (s.52-114) “*Üst Dünya’nın İlahî Varlıkları ve Ruhları*” alt başlığı, Абжош-Тенере / Абйюш-Тенере’den Эрмен-Каан’a kadar

¹ Mythem; mitin karakteri, olayı ve konu arasında ilişkiyi tespit eden mitin en ufak parçasıdır. Dil biliminde kullanılan “morfem” ve “fonem” terimlerinin benzerliğinden yola çıkarak Claude Lévi-Strauss mitoloji için de “mitem” adında bir kavram geliştirmiştir.

kavramları içermektedir. Sonraki “*Alt Dünya (Yeraltı Dünyası)*” kısmında (s.114-123); Арба Башту Кара Тал, Ачылар-Жабылар, Кайнап Жаткан Күлер Казан, Кара Төнөш, Көмүр Кара Устар, Кыл Көмүрү, Пуудак, Сүргөк, Тамы / Таамы, Төрт Пулунду Чой Эдирген, Ыттү Таш gibi maddeler sunulmuştur. 124 ile 130. sayfalar arasında “*Yeraltı Dünyasına İlişkin Mekân Adları*” kısmı bulunmakta ve Jezim / Чезим, Jezim-Бий / Чезим-Каан, Кайнакту Кара-Көл, Кажуты, Кызыл Жар, Кызыл-Көл, Поюту Тойбодым kavramlarını içermektedir. “*Yeraltı Dünyası'nın İlahî Varlıkları*” 15 maddeden (Абы/Аба – Адай-Эрлик), sonraki “*Yeraltı Dünyası'nın Ruhları*” alt başlığı 40 maddeden (Абра – Эки Түней Кодурлу Кара Төө) oluşmaktadır. “*Orta Dünya'nın İlahî Varlıkları ve Ruhları*” (s.195-243) (Айылдын Ээзи – Эки Түней Кара Мүркүт maddeleri) bölümünden sonra “*Hayat Ağacı*” motifine giren Bay Terek'ten bahsedilmektedir.

“**Tabiat Dünyası**” isimli ikinci ve oldukça kapsamlı bölümde, okurların “*Gezegenler ve Yıldızlar*” (s.247-263), “*Tabiat Olayları*” (s. 263-269), “*Metaller ve Mineraller*” (s.277-295), Altay Türklerinin mitik anlayışında 63 çeşit gerçek hayvana ilişkin bilgi veren “*Hayvanlar*” (s.296-391) ve Азар/Казар, Жалбан, Казар Кан-Кереде gibi mitolojik hayvanlardan söz eden (s.392-393) kısımları görmeleri mümkündür. Doğa konusunun son alt başlığı olan “*Bitkiler*” (s.395-422)'den sonra “**İnsanın Dünyası ve Ruh**” (s.424-464) isimli üçüncü büyük bölümün başında “Алкан” (avuç içi)'nden “Эр Кижжи” (erkek)'e kadar uzanan 34 madde yer almaktadır. Sözlüğün devamında “**Eşya Dünyası**” isimli dördüncü bölümün içerisinde (s.465-494) “*Günlük Hayat Eşyaları ve Yapıları*”nda Айак, Айыл, Армакчы, Аттын Кылындый Эмик, Кайырчак, Камчы, Капчык, Конокчы, Көзнök, Күл, Күлер Камчы, Күскү, Позого, Пүбей, Сал, Төжү, Түндүк / Түнүк, Чакы, Эжик gibi sözlük maddeleri bulunmaktadır. Bu bölümde bunların yanı sıra, Altay Türklerinin mitolojisinde yer alan “*Silah*” (s.480-482), “*Giyim-Kuşam ve Süsler*” (s.482-487), “*Kültüre İlişkin Nesnelere*” (s.488-494) Абыргы / Амыргы – Шоор) gibi konularıyla ilgili çeşitli kavramlar da mevcuttur. Beşinci ve son bölüm “**Nesnelerin Nitelikleri**” adını taşıyan “*Sayı*” ve “*Renk*” başlıklarını içermektedir.

Sözlüğün içinde tek ya da birkaç kelimedен oluşан maddeler mevcuttur. Bunlardan bazıları kalıplaşmış ifade olup mitolojik konsepti (anlayışı) yansıtmaktadırlar. Yazarın düşüncesine göre, bu tür kavramlar leksik olarak bağlı oldukları konular çerçevesinde değerlendirilirse kendi özelliklerini kaybetmeleri ihtimali mevcuttur. Bundan dolayı; örneğin hayat ağacının niteliğini taşıyan “*Temir Terek*” (demir kavak), sözlükte “*Bitkiler*” kısmında değil “*Orta Dünya / Yer-sub*” bölümünde ele alınmaktadır.

“*Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü*”nde mitolojik kavramın tanımı ve açıklamasının yanı sıra, bu kavrama ait olan kültürel anlamlar ve anlayışlar, mit, efsane, rivayet, bilmece, atasözleri gibi çeşitli anlatı türlerinden faydalanıp örnekler verilmiştir. Söz gelimi, bilim insanı N. R. Oynotkinova A.V. Anohin'in “*Şamanizm İle İlgili Materyaller*” kitabına atıf yaparak gökyüzünde bulunduğu inanılan beyaz saray Ак Öгрöö'ye (1. Madde, s. 39) ilişkin şöyle bir örnek sunmaktadır: “*Жаргы жерге томулуп, / Күлөр эр салынар ба? / Күмүш үйгөн сугулар ба? / Он Куруй мее! / Алтын чеденге пиригер бе? /*

Mariia Talianova Eren N.R. Oynotkinova “Mifolojiçeskiy Slovar Altaytsev” (Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü).
Novosibirsk: Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet, 2020, ISBN 978-5-4437-1232-1. 600 s.

Ак öргөө табыжар ба? / Ак казыкка чалынар ба?” (Kıyamet mekânında azap çekerek / Tunç eyerini koyarlar mı? / Gümüş dizgini takarlar mı? / Op-Kuruy bana olsun! / Altın çitine katılır mı? / Ak sarayı bulur mu? / Ak kazığa bağlarlar mı?”

Alan çalışmalarına kaynaklık edebilecek nitelikteki eserin içinde sözlük maddeleri dışında Antropoloji ve Etnografya Arşivinde yer alan resimlere, 2015 yılında Altay Cumhuriyeti’nde (Koş-Ağaçskiy Bölgesi, Telengit-Sortogoy Köyü) saha araştırmaları sırasında çekilmiş fotoğraflara da ulaşmak mümkündür. Fotoğraflarda Altay’a yönelik yapılan ritüeller, dağ iyelerine bırakılmış kurbanlar (saçlar), *oboo* olarak bilinen kült mekânları vs. bulunmaktadır.

N.R. Oynotkinova tarafından yazılmış “Altay Türklerinin Mitolojik Sözlüğü” VI. Bölgelerarası “Yılın Kitabı: Sibiryaya – Avrasya – 2022” yarışmasında “En İyi Bilimsel Kitap” dalında ödül kazanmıştır. Söz konusu bilimsel çalışma; okura mitolojik kavramlar, Altaylıların kadim dönemlerine kadar giden inanışlar ve Şamanizm hakkında bilgiler verdiği gibi mitolojik alıntılar ve yerel konular-motifler ile tanışma imkânı da sunmaktadır. Bu önemli çalışmanın Altaylıların ve diğer Türk halklarının mitolojisi, folkloru ve dili konularına ilgi duyan herkes için kıymetli bir eser olduğu söylenebilir. İlgili kitap, Sayın Nadejda Romanovna Oynotkinova’nın yazdığı diğer kitaplar gibi büyük bir boşluğu doldurmakta; Türk kültürünün, Altay Türkçesinin işlek hâle gelmesine ve korunmasına yönelik önemli adımlardan birini oluşturmaktadır.